

Ключевые слова: Азербайджанская нефть, Прикаспийская зона, энергобезопасность, США, Кавказ.

* * *

УДК 94(477):050“1907/1914”

Колесник В. Ф.

доктор історичних наук, професор член-кореспондент НАН України, завідувач кафедри давньої та нової історії України, декан історичного факультету, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), kolesnykvf@ukr.net,

Боровець І. А.

студентка історичного факультету, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), borovetsiryna@ukr.net

УКРАЇНЬКА ПЕРІОДИКА В РОСІЙСЬКІЙ ІМПЕРІЇ (1907–1914 РР.): ПИТАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

Висвітлюється мовна проблема на сторінках української періодики 1907–1914 років у Російській імперії. Складовими частинами проблематики виступають питання формування єдиної літературної мови та правопису, популяризації української мови серед широких мас населення, вимоги її самостійного розвитку. Метою дослідження є всеосяжне охоплення і комплексний розгляд матеріалів щодо мовного питання, опублікованих в українських періодичних виданнях в Російській імперії (1907–1914). Методологічною основою дослідження були принципи об'єктивності, послідовності та історизму. Ми використовували такі методи: проблемно-хронологічний, порівняльно-історичний, аналітичний метод і критичний і об'єктивний аналіз джерел. Українські періодичні видання був головним носієм національних українських ідей в Російській імперії, серед яких була популяризація рідної мови серед населення в цілому.

Ключові слова: українська періодика, мовна проблема, популяризація, самостійний розвиток.

Початок ХХ ст. ознаменувався активізацією українського національного руху. Поштовхом для цього стала революція 1905–1907 років в Російській імперії. Після прийняття маніфесту 17 жовтня 1905 року засновуються українські періодичні видання. Газети та журнали постали як одне з найважливіших знарядь пропаганди суспільно-політичних, культурних та економічних ідей. Становище періодики значно ускладнилося в результаті посилення великоросійського шовінізму та наступу реакції після закінчення революції. Однак навіть за таких умов україномовні газети та журнали продовжили свою діяльність. Протягом 1907–1914 років у Російській імперії сумарно функціонувало 32 періодичні видання. Їхня кількість щорічно варіювалася. На шпальтах періодики відображалися практично всі сфери життя суспільства: політична, економічна, соціальна, культурна, релігійна. Серед всіх питань, які висвітлювалися редакційними колективами, помітне місце займала мовна проблема.

Популяризація української мови серед широких верств населення стала одним із першочергових завдань періодики. На сторінках газет та журналів відстоювалася необхідність впровадження української мови у всіх важливих сферах суспільного життя.

В історіографії проблема рідної мови на шпальтах української періодики в Російській імперії (1907–1914 рр.) висвітлена недостатньо. Деяку інформацію містять праці сучасників досліджуваної проблематики, а саме Б. Грінченка “Тяжким шляхом” [1] та І. Нечуя-Левицького “Сьогочасна часописна мова на Україні” [21]. Короткі загальні відомості знаходимо в узагальнюючих працях, що розкривають проблеми української періодики початку ХХ ст. Це робота А. Животка “Історія української преси” [8], колективна монографія

В. Гутковського, І. Крупського та П. Федоришина “Українська журналістика Наддніпрянщини (II половина XIX ст. – 1920 р.): генезис, проблематика виступів, державотворча функція” [2]. Важливими в дослідженні мовного питання на сторінках періодики є деякі тематичні роботи, зокрема Д. Миронюка “Симон Петлюра як редактор журналу “Українская Жизнь” (1912–1917 рр.)” [19], М. Жовтобрюха “Мова української періодичної преси” [9], П. В. Опанашука “Роль газети “Рада” в національному відродженні українського народу” [23], О. Яцини “Українська дореволюційна книжка в дзеркалі національної преси” [73]. Варті уваги також праці із серії монографій “Українське питання” в Російській імперії” [70; 71]. Однак всі ці роботи розкривають лише окремі аспекти питання, не досліджуючи його комплексно. Потрібно зауважити, що в історіографії поки що немає спеціальних досліджень з поданої тематики.

Метою дослідження є комплексне висвітлення та узагальнення матеріалів з мовного питання, опублікованих на сторінках української періодики у Російській імперії (1907–1914 рр.).

Одним із головних своїх завдань свідомо українська інтелігенція вважала боротьбу за самостійних розвиток української мови, доведення її самобутності. Саме мова повинна була виступати фактором консолідації народу. Тому чи не найбільшу увагу співробітники газет та журналів зосереджували на проблемі її заборон та гонінь. В кількох виданнях знайшов відображення інцидент з вчителем-русофілом Левицьким, який бив дітей по голові українськими Євангеліями, що їх роздав священник [11, с. 315; 40, с. 55]. Повідомлялося про заборони використання рідної мови на з'їздах. За порушення “правил” на вінницькому кооперативному з'їзді “поліцейського чиновника, що діжури на з'їзді, посажено на гауптвахту. Справникові об'явлено догану. Інструктора, що перший заговорив по українському, хотять скинути з посади” [18, с. 14]. Те саме стосувалося археологічних з'їздів [31, с. 7; 26, с. 1], на яких не розглядалися галицькі реферати [32, с.13].

Учителям заборонялося випускати україномовні газети. Щоб уникнути переслідування, вчителька з Таврії написала до редакції “Ради” лист з проханням припинити надсилання газети [8, с. 224].

Заборони накладалися на виконання українських пісень [19, с. 11]. У “Снопі” із сумом зауважувалося: “У наші часи українська пісня знаходить собі притулок по найбільш десь по далеких закутках, не порушених культурою” [52, с. 5]. Заборонялися українські спектаклі [58, с. 115], богослужіння рідною мовою.

У школах вивішувалися таблички із заборонами української мови [43, с. 60] зазвичай такого змісту: “Въ стѣнахъ гимназіи строго воспрещается воспитанникамъ говорить на малорусской рѣчи” [30, с. 3]. У “ЛНВ” повідомлялося, що зі школи імені Котляревського було скинуто вивіску українською мовою та замінено її російською [14, с. 160].

Не дозволялося друкувати українською оголошення і плакати [59, с. 100]. У Полтаві місцева адміністрація заборонила друкувати українською мовою театральні афіші [65, с. 81].

“Село” сповіщало про те, що київський губернатор відхилив прохання “Просвіти” тільки через те, що воно було написане українською мовою [48, с. 3].

Найбільш вражаючими були заборони української мови на дитячих святах. Інспектори народних шкіл забороняли співати на ялинках українські пісні та декламувати вірші [70, с. 156]. Внаслідок таких гонінь українські співи та вірші на дитячих забавах у випадках їх появи виокремлювалися як щось дуже особливе [38, с. 12].

Не дозволялося видавати Шевченків “Кобзар”, а ті збірки, що вже були видані, знищувалися [57, с. 110].

Дописувачі видань буквально кричали про несправедливість утисків українства, намагаючись достукались до незворушної верхівки влади. Інтелігенція вважала несправедливим той факт, що українці сплачують величезні кошти у казну, виконують всі державні обов’язки, а отримувати ними права натомість дуже мізерні [33, с. 2].

С. Шелухін у статті “Значіння рідної мови для народности й творчости” (“Світло”) доводив абсурдність нищення української культури. “Українська культура, яка була вища за московську, через русифікацію занепадала і від того московська культура не повисилася; а російська культура, яка попередю багато користувалася з української, через занепад української тільки програла і збідніла... Єдиною та неподільною держава може бути і при ріжних мовах її підданих...” [42, с. 25–41].

М. Грушевський доводив давність української мови, виводячи її початки з часів Київської Русі [49, с. 1–2].

В умовах постійних гонінь та утисків рідної мови українські періодичні видання намагалися не залишити поза увагою жодного маленького її успіху.

“Засів” повідомляв про дозвіл посилати телеграми українською мовою [10, с. 67].

“Рада” сповіщала про затверджений міністерством законопроект, який дозволяв викладати в початкових школах рідною мовою. Хоча це право не надавалося новим школам [24, с. 1].

“Украинская Жизнь” надавала інформацію щодо прийнятої на сільськогосподарському з’їзді в Києві постанови про запровадження в агрономічну сферу української мови [62, с. 82]. С. Черкасенко у статті “З українського життя” (“ЛНВ”) повідомляв про вимоги вінницьких агрономів, що включали користування на з’їздах українською мовою, роздачу в земських школах книг по сільському господарству, написаних рідною мовою, видання популярних брошур та книг–метеликів українською [16, с. 169].

Неодноразово сповіщалося про переклади Святого Письма українською мовою (“Рідний край” [34, с. 14; 37, с. 10], “Сніп” [51, с. 2], “Рада” [25, с. 1]), церковні проповіді українською мовою [61, с. 94], появу перекладів молитов [35, с. 13] та україномовні колядки [36, с. 13].

“Украинская Жизнь” інформувала про укладання словника української літературної мови [61, с. 94].

Авторськими колективами “Світла” та “Дніпрових хвиль” піднімалася зокрема проблема навчання рідній мові українських глухонімих дітей [41, с. 46; 4, с. 103].

Співробітники українських газет та журналів намагалися демонструвати приклади позитивного ставлення російської інтелігенції до українського питання, вклю-

чаючи мовну проблему. Редколегія “Світла” зверталася до прикладу заступництва за українську мову професора Санкт–Петербурзької духовної академії Лопухіна [47, с. 32]. Досить прихильно до української мови ставилися Федір Корш та Олексій Шахматов, котрі були співробітниками тримісячника українознавства “Україна”, що виходив у 1914 році. Ф. Корш відстоював єдність української літературної мови та її розвитку на основі наддніпрянських говірок, заперечуючи спроби деяких галицьких учених створити окрему західноукраїнську літературну мову [71, с. 255].

Доводячи право української мови на самостійний розвиток, українська інтелігенція спиралася на висновки Російської Академії Наук. Російські науковці були переконані в тому, що “только сцѣпленіе несчастныхъ случайностей могло ... подвести подъ запретъ цѣлый языкъ; только несчастная случайность могла побудить правительство къ преслѣдованію цѣлой письменности и къ принятію на себя заботы о малорусскомъ правописаніи” [22, с. 5].

До цих висновків звертався у своїх публікаціях М. Грушевський. Не залишилися без уваги вони в “Української Житни” [60, с. 52].

У статті “Наші вороги і ми” М. Сріблянський звинувачував великоросійських шовіністів у глухості до українського питання, обурюючись, що навіть висновки РАН їм не доказ – звинувачують академію за “преступную поддержку преступныхъ притязаній” українців [68, с. 200].

На шпальтах видань розгорнулася широка дискусія з приводу формування єдиної літературної мови. Камінем спотикання став вибір основи: галицької чи наддніпрянської. Прибічником другого варіанту виступав М. Сріблянський, котрий стверджував, що “галицький правопис і де-які граматичні форми треба рішучо викориняти” [67, с. 662], а також І. Нечуй–Левицький, який повністю заперечував галицькі впливи [21, с. 39]. Основне джерело формування української літературної мови І. Нечуй–Левицький вбачав у селянському говорі [9, с. 40].

Із критикою поглядів І. Нечуя–Левицького на сторінках “Дніпрових хвиль” виступив М. Жученко, котрий зауважував лише про певні відмінності в українській мові Східної України та Галичини [9, с. 44]. До нього долучився М. Пачовський зі статтею “Літературна мова на Україні” [64, с. 65–66].

М. Пилипович у статті “Де–що про сучасну стадію розвитку української літературної мови” (“Світло”) розглядав причини відмінностей галицького та лівобережного говорів, зауважуючи, що з 1876 року літературна мова під тяжким гнітом заборон та обмежень мусила поділитися [44, с. 29–30].

Із критикою учасників мовних суперечок виступила “Рада”. Стаття “Де критерій істини?” в одному з номерів видання стала закликом до пошуку консенсусу [29, с. 1].

Автори “Літературно–наукового вісника” наголошували на необхідності досягнення ідейної злуки двох культурно відмінних українських територій, подоланні взаємних упереджень, досягненні соборності не лише на рівні еліт, а й широких верств населення [20, с. 56].

Особлива роль у формуванні літературної мови відводилася художнім творам. На сторінках “Рідного краю” Олена Пчілка піднімала питання введення у літературну мову авторських неологізмів (“Наша літературна мова”) [9, с. 31].

Про збагачення української лексики за рахунок іншомовних запозичень йшлося у статті П. Молодого “Розвиток нашої мови і “кованість” слів” (“Рада”) [27, с. 1].

Іван Огієнко в серії публікацій “Вчімося рідної мови!” критикував мову письменників–сучасників [28]. Цю ж проблему піднімали співробітники редакційного колективу “Снопа”, акцентуючи увагу на тому, що задля чистоти літературної мови, яка формується, літератори повинні досконало знати українську мову [54, с. 18]. Автор “Світла” М. Пилипович сформував невеличкий комплекс порад українським письменникам (“Де–що про сучасну стадію розвитку української літературної мови”) [46, с. 35].

Не менш болючим для видавців було питання вироблення єдиного правопису. Тією чи іншою мірою воно піднімалося на сторінках майже всіх україномовних періодичних видань, особливо “Української хати” (“Правописні непорозуміння”) [69, с. 432–448], “Літературно–наукового вісника” (“Як селяне читають і пишуть по українськи”) [13, с. 511] та “Дніпрових хвиль” (“Про українську літературну мову”) [7, с. 5–6].

На цю проблему в свій час звертав увагу Борис Грінченко. Він виступав за вживання в правописі букви “і”, аргументуючи це тим, що новий правопис визнає Наукове товариство імені Шевченка, Російська Академія Наук, і він займає менше місця. Таким чином книги, написані новим правописом, коштуватимуть дешевше [1, с. 26].

Співробітники “Ради” активно працювали над виробленням граматичних, фонетичних, лексичних та орфографічних норм української мови, долучилися до розробки газетно–публіцистичного стилю [23, с. 11].

Майже вся українська інтелігенція, задіяна в роботі періодичних видань, виступала із доводами несумісності української мови з російською. У статті “Объ украинскомъ національномъ возрожденіи” в “Украинской Жизни” зазначалося: “Украинский языкъ относится къ великорусскому приблизительно такъ же, какъ кашубскій къ польскому или какъ славянскій къ сербо–хорватскому, и распадается на нарѣчія и говоры независимо отъ разветвленій великорусскаго языка” [56, с. 14].

В. Прокопович сформував статистику схожості української та російської мов на основі випадково обраного українського вірша. Він дійшов таких висновків: слова зовсім різного звучання становлять 40%; більш–менш схожі – 35%; решта – 25% – ідентичного звучання (“Народная школа и родной языкъ на Украинѣ”) [63, с. 24].

На сторінках періодичних видань викладено більш ніж достатньо прикладів нерозуміння українським населенням російської мови як в школах, так і поза ними. Та найбільш прикрим було те, що українці часто не розуміли навіть рідної мови. Інтелігенція звинувачувала в цьому школу: “Коли б навчали по школах рідною мовою, то ... не було б незрозумілих українських слів для українця” [55, с. 2].

Саме тому одним із основних завдань української періодики була популяризація рідної мови серед широких верств населення.

Українські видання закликали організувати різні курси для вивчення мови, відкривати українські бібліотеки, всюди розмовляти українською. В “Украинской Жизни”, наприклад, опубліковано “Указатель литературы для изучения украинскаго языка” [58, с. 126].

Гостро поставала на сторінках видань проблема “мужицької” мови. “Селяни тому сміються з рідної мови, що їм систематично нав’язували до неї презирство”, – констатовалося в “ЛНВ” [15, с. 440].

Загалом українські газети та журнали намагалися прищепити населенню патріотизм та гордість за свою національність та мову. Красномовно про це свідчить вислів із “Дзвону”: “Іманентний українець повинен бути протипоставлений москалеві і почувати себе не менш культурним за цього москаля, щоб стати суб’єктивним, свідомим українцем” [3, с. 241].

З питанням боротьби за самостійний розвиток української мови тісно пов’язана проблема української книги. У виданнях велися рубрики критики книг, бібліографії, анонсувалися нові публікації, повідомлялося про надходження нових книг до редакції. В “Раді” зазначалося, що за відсутності національної освіти просвітницьку роль на себе має взяти українська книга [73, с. 50].

Видання подавали відомості про становище у видавництві та розповсюдженні української книги.

В умовах постійних утисків та переслідувань були популярними “летючі бібліотеки” – книги передавалися селянами з рук у руки [17, с. 11]. Гоніння, на думку співробітників “Снопа”, були основною причиною того, що селянству майже нічого невідомо про україномовні книги та газети [53, с. 3].

“Світло” акцентувало увагу на нестачі дитячої книги, основним завданням якої є “зазнайомити українських дітей з світовою літературою” [39, с. 8–9].

Обуренню видавців не було меж, коли російська адміністрація дозволяла видавати українські книги для отримання власної вигоди. У “Дніпрових хвилях” повідомлялося про видання україномовної книги з інструкціями щодо виготовлення цементової черепиці. Така покрівля сприяла зменшенню ризику виникнення пожеж [5, с. 125]. “Село” в 1910 році сповіщало, що “правительство недавно видрукувало й розіслало по всіх зберігальних касах книжку українською мовою” під назвою “Забезпечення прибутків і капіталів щадничими касами”. Ця книга була видана для ознайомлення населення з системою страхування. Зазначалося, “що загалом правительство не визнає української мови, а як знадобилась вона в його власних інтересах, тоді навіть цілу книжку видано цією “вигаданною” мовою” [50, с. 2].

Подекуди видання подавали статистичні дані стосовно українських книг. Зокрема, “Світло” подавало співвідношення україномовних та російськомовних книг у бібліотеках на Харківщині. На одну бібліотеку припадало в середньому по 9,2 книги, тоді як українське населення становило 80,6% від загальної кількості в губернії [45, с. 47–48]. Статистику по Харківській губернії подавала і “Украинская Жизнь”. Зазначалося, що на бібліотеку припадає від 4,4 книг в Зміївському повіті до 19,3 в Харківському. Середня кількість книг в одній

бібліотеці Зміївського повіту дорівнює 595 [61, с. 99]. Як бачимо, цифри не дуже обнадійливі.

Серед прогресивних українських кіл набули широкого розповсюдження ідеї введення в університетах українознавчих студій.

У статті “Українські кафедри і український пролетаріат” (“Слово”) С. Петлюра високо оцінив читання лекцій з українознавства, яке розпочали у вищих школах професори Д. Багалій, О. Грушевський, А. Лобода, П. Єфименко, М. Сумцов, М. Халанський [2, с. 89].

Не менш важливою була проблема україномовної наукової літератури. У статті Гр. Нашого “Яких нам треба тепер книжок” (“Рада”) зверталася увага на потреби середньої верстви, до якої він відносив сільських учителів, священників, волосних писарів, фельдшерів, учнів середніх шкіл, тобто прошарку, котрий є головним покупцем книги. Зазначалося, що цей прошарок потребує не лише художньої, а й науково-популярної літератури [73, с. 52].

“Український студент” давав пояснення того, чому українці не бажають писати наукову літературу рідною мовою. Євген Гордієнко у статті “Де-що про наші наукові потреби” перераховував основні причини: мала аудиторія слухачів, непопулярна мова; боязнь, що праця автора залишиться “в тунї”; публікація робіт на сторінках українських наукових видань, які постійно переслідуються та мають малий попит, не приносить бажаного успіху. Водночас автор дає свою пораду: для збільшення аудиторії потрібно писати європейськими мовами, не звертаючись зайвий раз до російської [72, с. 41–42].

На сторінках “Дніпрових хвиль” піднімалося питання формування української наукової термінології. Зокрема зазначалося, що “українське громадянство і наука може похвалитися добре складеними словниками слів, так мовити, щоденного, хатнього і літературного вжитку, воно зовсім не має систематизованих збірок слів технічних, технічних виразів” (“В справі української наукової термінології”). Таким чином поставало питання уніфікації українських наукових термінів. Розрізненість вживаних науковцями понять на позначення конкретних явищ породжувала проблему їхнього розуміння. Газета повідомляла, що виробленням україномовної наукової термінології займалася Київська “Просвіта” (але її закрито), “Українське наукове товариство”, що збирало лікарську термінологію та студенти КПІ, котрі заснували Термінологічну комісію для зібрання, систематизації та розробки наукової української термінології [6, с. 158].

Не оминула національна періодика проблеми української мови в правовій сфері, зокрема в суді. У замітці із “Засіва” повідомлялося, що в Полтавському окружному суді українців змусили давати свідчення російською мовою, яку вони не розуміли. Через це виникла суперечка між захисником та прокурором [12, с. 507].

І. Лебединський у статті “Українській язык въ судї” наводив приклади статей з Уставу, де йдеться про те, що свідчення можуть даватися рідною мовою [59, с. 38]. “Українська хата” зверталася до виступу кадетів за впровадження української мови в суді (“З українсько-російського життя”) [66, с. 59].

Отже, українська періодика стала основним провідником національних ідей на теренах Російської імперії, поміж яких була популяризація рідної мови серед ши-

роких верств населення. Питання рідної мови включали проблеми формування її єдиного літературного варіанту, правопису, доведення окремого шляху розвитку української мови по відношенню до російської. Українська інтелігенція на сторінках періодики засуджувала дискримінаційну політику російської влади, описувала найдрібніші успіхи рідного слова. Інтелектуальна еліта намагалася вирішити найбільш злободенні питання української дійсності. Розкриття проблем української мови було спрямоване і на те, щоб звернути на них увагу вищих російських кіл та російської інтелігенції, знайти серед них підтримку у вирішенні українського питання.

Список використаних джерел

1. Грінченко Б. Д. Тяжким шляхом. (Про українську пресу) / Вид. М. Грінченко. – 2-ге вид. – К.: Друкарня 1-ої Київської Друкарської Спілки Трьох свят. – 1912. – 74 с.
2. Гутковський В., Крупський І., Федоришин П. Українська журналістика Наддніпрянщини (II половина XIX ст. – 1920 р.): генезис, проблематика виступів, державотворча функція. – Л.: АА “Піраміда”, 2001. – 196 с.
3. Дзвін. – 1907. – Т. I.
4. Дніпрові хвилі. – 1911. – № 7–8. – 2 лютого.
5. Дніпрові хвилі. – 1911. – № 9. – 16 лютого.
6. Дніпрові хвилі. – 1911. – № 11. – 18 лютого.
7. Дніпрові хвилі. – 1913. – № 1. – 1 лютого.
8. Животко А. П. Історія української преси: Навч. посіб. для студентів факультетів журналістики вищих закладів освіти / М. Тимошик (упоряд.). – К.: Наша культура і наука, 1999. – 368 с.
9. Жовтобрюх М. А. Мова української періодичної преси. – К.: Наукова думка, 1970. – 303 с.
10. Засів. – 1911. – № 5. – 1 лютого.
11. Засів. – 1911. – № 21. – 22 лютого.
12. Засів. – 1911. – № 33. – 14 лютого.
13. ЛНВ. – 1909. – Т. 46. – Кн. 6.
14. ЛНВ. – 1909. – Т. 47. – Кн. 7.
15. ЛНВ. – 1911. – Т. 54. – Кн. 6.
16. ЛНВ. – 1913. – Кн. 10.
17. Маяк. – 1913. – № 12. – 21 лютого.
18. Маяк. – 1913. – № 38. – 3 лютого.
19. Миронюк Д. І. Симон Петлюра як редактор журналу “Українська жизнь” (1912–1917): Автореферат / Миронюк Дмитро Іванович; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка, Ін-т журналістики. – К., 2010. – 20 с.
20. Національна періодика поч. XX ст.: розвиток і реалізація української ідеї державотворення: Матеріали Міжнар. наук. конф., присвяч. 100-літтю газети “Рада”, Київ, 8–9 грудня 2006 р. / Н. М. Сидоренко (ред.); Київський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. Інститут журналістики. Інститут масової комунікації та ін. – К.: КНУ, 2006. – 116 с.
21. Нечуй-Левицький І. Сьогочасна часописна мова на Україні. – К.: [Друк. Акціонер.] Т-ва Н. Т. Корчак-Новицького], 1907. – 175 с.
22. Об отмѣнѣ стѣсеніи малорускаго печатного слова. (Перепечатано с частного петербургского издания 1910). – К.: Типографія першої Київської Артели Печатного Дѣла, 1914. – 42 с.
23. Опанашук П. В. Роль газети “Рада” в національному відродженні українського народу (1906–1914 рр.). Автореферат. – К., 2009. – 16 с.
24. Рада. – 1907. – № 14. – 14 лютого (27 січня).
25. Рада. – 1908. – № 150. – 1 лютого (8 липня).
26. Рада. – 1908. – № 178. – 3 лютого (16 серпня).
27. Рада. – 1909. – № 25. – 25 лютого (7 лютого).
28. Рада. – 1909. – № 197–202. – 1 лютого (14 вересня) – 6 лютого (19 вересня).
29. Рада. – 1910. – № 25. – 31 лютого (13 лютого).
30. Рада. – 1912. – № 205. – 7 лютого (20 вересня).
31. Рідний край. – 1907. – № 7. – 17 лютого (лютого).
32. Рідний край. – 1907. – № 11. – 10 лютого (лютого).
33. Рідний край. – 1907. – № 12. – 17 лютого (лютого).
34. Рідний край. – 1908. – № 14. – 10 лютого.

35. Рідний край. – 1908. – № 28. – 16 серпня.
 36. Рідний край. – 1908. – № 29. – 25 серпня.
 37. Рідний край. – 1909. – № 27. – 22 серпня.
 38. Рідний край. – 1910. – № 34. – 17 січня.
 39. Світло. – 1910. – Книжка третя. – Листопад (Ноябрь).
 40. Світло. – 1910. – Книжка четверта. – Декабрь.
 41. Світло. – 1911. – Книжка п'ята. – Січень (январь).
 42. Світло. – 1911. – Книжка дев'ята. – Май (травень).
 43. Світло. – 1912. – Книжка перша. – Вересень (Сентябрь).
 44. Світло. – 1912. – Книжка четверта. – Грудень (Декабрь).
 45. Світло. – 1913. – Книжка перша. – Жовтень (Сентябрь).
 46. Світло. – 1913. – Книжка п'ята. – Січень (январь).
 47. Світло. – 1913. – Книжка дев'ята. – Травень (Май).
 48. Село. – 1910. – № 4. – 21 січня.
 49. Село. – 1910. – № 15. – 8 квітня.
 50. Село. – 1910. – № 47. – 25 листопада.
 51. Сніп. – 1912. – № 1. – 1 (14) січня.
 52. Сніп. – 1912. – № 20. – 13 (26) травня.
 53. Сніп. – 1912. – № 25–26. – 30 червня (13 липня).
 54. Сніп. – 1912. – № 44, 45, 46. – 1 (14) грудня.
 55. Сніп. – 1912. – № 31/32. – 15 (28) серпня.
 56. Українська Життя. – 1912. – № 1.
 57. Українська Життя. – 1912. – № 2.
 58. Українська Життя. – 1912. – № 7–8.
 59. Українська Життя. – 1912. – № 12.
 60. Українська Життя. – 1913. – № 3.
 61. Українська Життя. – 1913. – № 6.
 62. Українська Життя. – 1913. – № 10.
 63. Українська Життя. – 1914. – № 3.
 64. Україна. – 1907. – Т. II. – Ч. I. – Апрель.
 65. Україна. – 1907. – Т. IV. – Ч. II. – Книжка друга і третя. – Ноябрь–декабрь.
 66. Українська хата. – 1910. – № 1.
 67. Українська хата. – 1912. – № 6–12.
 68. Українська хата. – 1913. – № 3.
 69. Українська хата. – 1914. – № 6.
 70. “Українське питання” в Російській імперії (кінець XIX – початок XX ст.): колект. наук. моногр.: В 3 ч. / За ред. В. Г. Сарбей; НАН України. Інститут історії. – К., 1999. – Ч. I. – 203 с.
 71. “Українське питання” в Російській імперії (кінець XIX – початок XX ст.): колект. наук. моногр.: В 3 ч. / За ред. В. Г. Сарбей; НАН України. Інститут історії. – К., 1999. – Ч. 3. – 277 с.
 72. Український студент. – 1914. – Збірник 3.
 73. Яцина О. А. Українська дореволюційна книжка в дзеркалі національної преси (1907–1914) // Бібліотечний вісник. – 1999. – № 3. – С. 49–53.
- References**
- Hrinchenko B. D. Tyazhkyom shlyakhom. (Pro ukrans'ku presu) / Vyd. M.Hrinchenko. – 2–he vyd. – K.: Drukarnya I–oyi Kyuyivs'koyi Drukars'koyi Spilky Tr'okh svyat. – 1912. – 74 s.
 - Hutkovs'ky V., Krups'kyu I., Fedoryshyn P. Ukrainys'ka zhurnalistyka Naddnipryanshchyny (II polovyna KhIKh st. – 1920 r.): henezys, problematyka vystupiv, derzhavotvorcha funktsiya. – L.: AA “Piramida”, 2001. – 196 s.
 - Dzvin. – 1907. – Т. I.
 - Dniprovi khvyli. – 1911. – № 7–8. – 2 fevralya.
 - Dniprovi khvyli. – 1911. – № 9. – 16 fevralya.
 - Dniprovi khvyli. – 1911. – № 11. – 18 matra.
 - Dniprovi khvyli. – 1913. – № 1. – 1 yanvarya.
 - Zhyvotko A.P. Istoriya ukrainys'koyi presy: Navch. posib. dlya studentiv fakul'tetiv zhurnalistyky vyshchyykh zakladiv osvity / M.Tymoshyk (uporyad.). – K.: Nasha kul'tura i nauka, 1999. – 368 s.
 - Zhovtobryukh M.A. Mova ukrainys'koyi periodychnoyi presy. – K.: Naukova dumka, 1970. – 303 s.
 - Zasiv. – 1911. – № 5. – 1 aprilya.
 - Zasiv. – 1911. – № 21. – 22 iyulya.
 - Zasiv. – 1911. – № 33. – 14 oktyabrya.
 - LNV. – 1909. – Т. 46. – Кн. 6.
 - LNV. – 1909. – Т. 47. – Кн. 7.
 - LNV. – 1911. – Т. 54. – Кн. 6.
 - LNV. – 1913. – Кн. 10.
 - Mayak. – 1913. – № 12. – 21 marta.
 - Mayak. – 1913. – № 38. – 3 oktyabrya.
 - Myronyuk D. I. Symon Petlyura yak redaktor zhurnalu “Ukraynskaya zhyzn” (1912–1917): Avtoreferat / Myronyuk Dmytro Ivanovych; Kyuyiv. nats. un–t im. T.Shevchenka, In–t zhurnalistyky. – K., 2010. – 20 s.
 - Natsional'na periodyka poch. KhKh st.: rozvytok i realizatsiya ukrainys'koyi ideyi derzhavotvorenniya: Materialy Mizhnar. nauk. konf., prysvyach. 100–littyu hazety “Rada”, Kyuyiv, 8–9 hrudnya 2006 r. / N.M. Sydorenko (red.); Kyuyivs'kyu natsional'nyu un–t im. Tarasa Shevchenka. Instytut zhurnalistyky. Instytut masovoyi komunikatsiyi ta in. – K.: KNU, 2006. – 116 s.
 - Nechuy–Levyts'kyu I. S'ohochasna chasopysna mova na Ukraini. – K.: [Druk. Akts[ioner.] T–va N.T. Korchak–Novyts'koho], 1907. – 175 s.
 - Ob otmѣnѣ stѣsneniy maloruskaho pechatnoho slova. (Perepechatano s chastnoho peterburzhskoho yzdaniya 1910). – K.: Typhrafiya pervoy Kievskoy Artely Pечатnaho Dѣla, 1914. – 42 s.
 - Opanashchuk P.V. Rol' hazety “Rada” v natsional'nomu vidrodzhenni ukrainys'koho narodu (1906–1914 rr.). Avtoreferat. – K., 2009. – 16 s.
 - Rada. – 1907. – № 14. – 14 yanvarya (27 sichnya).
 - Rada. – 1908. – № 150. – 1 iyulya (8 lypnya).
 - Rada. – 1908. – № 178. – 3 serpnya (16 serpnya).
 - Rada. – 1909. – № 25. – 25 yanvarya (7 lyutoho).
 - Rada. – 1909. – № 197–202. – 1 sentyabrya (14 veresnya) – 6 sentyabrya (19 veresnya).
 - Rada. – 1910. – № 25. – 31 yanvarya (13 lyutoho).
 - Rada. – 1912. – № 205. – 7 sentyabrya (20 veresnya).
 - Ridnyy kray. – 1907. – № 7. – 17 lyutoho (fevralya).
 - Ridnyy kray. – 1907. – № 11. – 10 bereznya (marta).
 - Ridnyy kray. – 1907. – № 12. – 17 bereznya (matra).
 - Ridnyy kray. – 1908. – № 14. – 10 kvitnya.
 - Ridnyy kray. – 1908. – № 28. – 16 serpnya.
 - Ridnyy kray. – 1908. – № 29. – 25 serpnya.
 - Ridnyy kray. – 1909. – № 27. – 22 serpnya.
 - Ridnyy kray. – 1910. – № 34. – 17 sichnya.
 - Svitlo. – 1910. – Knyzhka tretya. – Lystopad (Noyabr').
 - Svitlo. – 1910. – Knyzhka chetverta. – Dekabr'.
 - Svitlo. – 1911. – Knyzhka p'yata. – Sichen' (yanvar').
 - Svitlo. – 1911. – Knyzhka dev'yata. – May (traven').
 - Svitlo. – 1912. – Knyzhka persha. – Veresen' (Sentyabr').
 - Svitlo. – 1912. – Knyzhka chetverta. – Hruden' (Dekabr').
 - Svitlo. – 1913. – Knyzhka persha. – Zhovten' (Sentyabr').
 - Svitlo. – 1913. – Knyzhka p'yata. – Sichen' (Yanvar').
 - Svitlo. – 1913. – Knyzhka dev'yata. – Traven' (May).
 - Selo. – 1910. – № 4. – 21 sichnya.
 - Selo. – 1910. – № 15. – 8 kvitnya.
 - Selo. – 1910. – № 47. – 25 lystopada.
 - Snip. – 1912. – № 1. – 1 (14) sichnya.
 - Snip. – 1912. – № 20. – 13 (26) travnya.
 - Snip. – 1912. – № 25–26. – 30 chervnya (13 lypnya).
 - Snip. – 1912. – № 44, 45, 46. – 1 (14) hrudnya.
 - Snip. – 1912. – № 31/32. – 15 (28) serpnya.
 - Ukraynskaya Zhyzn'. – 1912. – № 1.
 - Ukraynskaya Zhyzn'. – 1912. – № 2.
 - Ukraynskaya Zhyzn'. – 1912. – № 7–8.
 - Ukraynskaya Zhyzn'. – 1912. – № 12.
 - Ukraynskaya Zhyzn'. – 1913. – № 3.
 - Ukraynskaya Zhyzn'. – 1913. – № 6.
 - Ukraynskaya Zhyzn'. – 1913. – № 10.
 - Ukraynskaya Zhyzn'. – 1914. – № 3.
 - Ukrayina. – 1907. – Т. II. – Ч. I. – April'.
 - Ukrayina. – 1907. – Т. IV. – Ч. II. – Knyzhka druha i tretya. – Noyabr'–dekabr'.
 - Ukrayins'ka khata. – 1910. – № 1.
 - Ukrayins'ka khata. – 1912. – № 6–12.
 - Ukrayins'ka khata. – 1913. – № 3.
 - Ukrayins'ka khata. – 1914. – № 6.
 - “Ukrayins'ke pytannya” v Rosiys'kiy imperiyi (kinets' KhIKh – pochatok KhKh st.): kolekt. nauk. monohr.: V 3 ch. / Za red. V.H. Sarbey; NAN Ukrainy. Instytut istoriyi. – K., 1999. – Ч. I. – 203 s.
 - “Ukrayins'ke pytannya” v Rosiys'kiy imperiyi (kinets' KhIKh – pochatok KhKh st.): kolekt. nauk. monohr.: V 3 ch. / Za red. V.H. Sarbey; NAN Ukrainy. Instytut istoriyi. – K., 1999. Ч. 3. – 277 s.
 - Ukrayins'kyu student. – 1914. – Zbiryk 3.
 - Yatsyna O.A. Ukrainys'ka dorevolutsiynna knyzhka v dzerkali

natsional'noyi presy (1907–1914) // Bibliotchnyy visnyk. – 1999. – № 3. – S.49–53.

Kolesnik V.F., Doctor of Historical Sciences, Professor, Corresponding Member of NAS of Ukraine, head of the department of ancient and modern history of Ukraine, Dean of the Faculty of History of Kyiv National Taras Shevchenko University (Ukraine, Kyiv), kolesnykyf@ukr.net
Borovets I.A., student Faculty of History of Kiev National Taras Shevchenko University (Ukraine, Kyiv), borovetsiryna@ukr.net

Ukrainian periodicals in the Russian Empire (1907–1914): The question of the Ukrainian language

The article covers the language problem on the pages of Ukrainian periodicals 1907–1914 years in the Russian Empire. The components of the issues are the issues of forming a unified literary language and spelling, the promotion of the Ukrainian language in popular culture, the requirements of self-development. The aim of the study is its comprehensive coverage and synthesis of materials with respect to the language issue, published in the Ukrainian periodicals in the Russian Empire (1907–1914). The methodological basis of the study were the principles of objectivity, consistency and historicism. We used the following methods: problem-chronological, comparative historical, analytical method and critical and objective analysis of the sources. Ukrainian periodicals was the main bearer of national Ukrainian ideas in the Russian empire, among which was the promotion of the mother tongue among the general population.

Keywords: Ukrainian periodicals, language problem, promotion, self-development.

Колесник В. Ф., доктор исторических наук, профессор член-корреспондент НАН Украины, заведующий кафедрой древней и новой истории Украины, декан исторического факультета, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), kolesnykyf@ukr.net
Боровец И. А., студентка исторического факультета, Киевский национальный университет им. Тараса Шевченко (Украина, Киев), borovetsiryna@ukr.net

Украинская периодика в Российской империи (1907–1914 гг.): вопрос украинского языка

Освещается языковая проблема на страницах украинской периодики 1907–1914 годов в Российской империи. Составными частями проблематики выступают вопросы формирования единого литературного языка и правописания, популяризации украинского языка среди широких масс населения, требования ее самостоятельного развития. Целью исследования является всеобъемлющий охват и комплексное рассмотрение материалов по языковому вопросу, опубликованных в украинских периодических изданиях в Российской империи (1907–1914). Методологической основой исследования явились принципы объективности, последовательности и историзма. Мы использовали следующие методы: проблемно-хронологический, сравнительно-исторический, аналитический метод и критический и объективный анализ источников. Украинские периодические издания был главным носителем национальных украинских идей в Российской империи, среди которых была популяризация родного языка среди населения в целом.

Ключевые слова: украинская периодика, языковая проблема, популяризация, самостоятельное развитие.

* * *

УДК 94(477)“1905/1907”

Гула Р. В.

доктор історичних наук, професор кафедри гуманітарних наук, Академія сухопутних військ ім. Гетьмана П. Сагайдачного (Україна, Львів), gula-ruslan@mail.ru

ПОЛІТИЧНИЙ АСПЕКТ ЄВРЕЙСЬКОГО ПИТАННЯ У ПОДІЯХ ПЕРШОЇ РОСІЙСЬКОЇ РЕВОЛЮЦІЇ НА СТОРІНКАХ ВИДАННЯ “КИЄВЛЯНИН”

Проаналізований стан монархічної преси на прикладі видання “Киевлянин” з питань вивчення єврейського питання у роки першої російської революції та антисемітської політики російського націоналізму монархічної патріотичної ідеології. Методологічною основою статті стали універсальні принципи історизму та об'єктивності.

Ключові слова: монархічна ідеологія, націоналізм, патріотизм, антисемітизм.

Актуальність визначення основної ідеї державного будівництва для Української держави впродовж більш ніж двадцяти років займає чільне місце у наукових дослідженнях історико-філософського напрямку. Принципи створення основ національної ідеології ґрунтуються

на вікових традиціях суспільства, основою якої виступає національна терпимість. Складність стосунків всередині українського суспільства в Україні, пошук шляхів подолання етнічних, соціальних та духовних розбіжностей – стали причиною звернення до вивчення даної проблематики.

Опираючись на значний об'єм джерел та сучасні історичні дослідження, ми визначаємо метою статті висвітлення особливостей функціонування антисемітизму, як складовій в системі державного патріотизму на українських етнічних теренах Російської імперії у взаємозв'язку з розвитком монархічної ідеології на сторінках видання “Киевлянин”.

В останні десятиріччя особлива увага російської та української історіографії звернена на дослідження особливостей функціонування та розвитку патріотичної ідеології, як структурного елемента духовного єднання нації на ґрунті національного єднання. У цьому контексті слід зазначити величезний науковий внесок у розробку аналізу складних історичних стосунків українського та єврейського народів таких сучасних українських дослідників як І. Омелянчук [1], О. Подольський [2], В. Сурнін [3]. Серед російських дослідників слід визначити наукові розробки В. Кожінова [4], О. Солженіцина [5], С. Степанова [6].

У низці видань монархічної спрямованості газета “Киевлянин” займала особливе місце. Серед всієї різноманітності друкованих видань імперської Росії саме цей орган відстоював найбільш ортодоксальні позиції в захисті принципів самодержавства.

“Киевлянин” реакційно-монархічна газета, що виходила в Києві з 1863–го до 1919–го рр. Видання субсидоване царським урядом, відображало інтереси російських поміщиків в Україні. Перервана в січні 1918 р. видавнича діяльність “Киевлянина” відновилась після взяття Києва Збройними Силами Півдня Росії в серпні–грудні 1919 р. Слід зазначити, що у період першої російської революції редакторська і видавнича діяльність в газеті “Киевлянин” визначалася відомим публіцистом і політичним діячем В. В. Шульгіним (01(13).01.1878, Київ–15.02.1976, Владімір) [7].

Єврейське питання як суспільно-політична реальність протягом століть займало виключно важливе місце в історичному розвитку України. Звичайно, “Киевлянин” уважно розглядав це явище на сторінках свого видання. Оцінка ролі євреїв у політичному житті суспільства Південно-Західного краю (географічні мережі України за класифікацією “Киевлянина”) коливалася у досить широкому спектрі: від найгірших зразків антисемітизму до відкритого захисту євреїв у “справі М. Бейліса”. Суперечливість цих оцінок свідчить про гнучкість підходу редакції до цієї проблеми, однак у межах офіційного напрямку державної політики – антисемітизму.

Редакторська політика видання щодо єврейського питання чітко визначена В. Шульгіним: ““Киевлянин” проводив тверду лінію у напрямі, який був незалежний від єврейського впливу, але разом з тим, газета була вільна і від влади пристрастей” [8, с. 39].

Умовно роль та місце єврейського питання у суспільному розвитку регіону у трактовці редакції можна виділити у декількох аспектах, а саме: історичному, географічному, етнографічному. Із цієї сукупності логі-